

Antoni Armell Lon (1919 - 2005)

Antoni Armell Lon naix a Dénia l'1 de desembre de 1919, els seus pares eren de Dénia però vivien a Xàbia. En Xàbia passa tota la seua infantesa, estudiant en l'Escola de Duanes, un parell d'anys en el col·legi dels Maristes de Dénia i el batxillerat en l'Institut Lluís Vives de València.

L'any 1934, amb la intenció d'ajudar a l'economia familiar, obri a Xàbia una botiga junt amb els seus pares i el seu germà Joan. El seu germà Joaquim, estava aleshores en la Marina de guerra com a *torpedista* electricista. La vida d'Antoni transcorria a Xàbia entre la tenda i els seus estudis.

El 18 de juliol de 1936, es produeix la sublevació militar. A Xàbia, el 25 de juliol s'organitzen alguns milicians, quasi tots de fóra. Cremen imatges de l'església, l'arxiu

Convent del mínims

parroquial, l'orgue, el púlpit i els altars. Es destrueix el convent dels mínims i es crema tot el que hi havia dins del convent de les monges Agustines (actual mercat). La matinada del dia 26, Antoni Armell, que tenia aleshores 16 anys, Vicente Clavel i José Cardona, es presenten davant els milicians per a impedir que destruïren l'església. Ell sabia

que era l'únic edifici artístic que tenia Xàbia, que per sort o per desgràcia era religiós. Van demanar a aquelles persones que no destruïren el patrimoni, i que s'utilitzara l'edifici com magatzem. Aquella intervenció va fer que no s'enderrocara l'església de Xàbia. El 16 d'agost, en canvi, es va dinamitar el convent de les Agustines.

D'acord amb el que ens conta a l'entrevista realitzada l'any 1989, l'any 1937, funda el partit comunista a Xàbia. Ell no era comunista però veia en el comunisme l'única manera d'evitar les

Convent de les Agustines

incautacions de terres als xicotets llauradors de Xàbia que s'estaven produint. De manera que funda el partit comunista amb seu al carrer sant Bonaventura, on ara es la casa de la Rulla, juntament amb la UGT i el partit Socialista.

El 12 de març de 1938, es produeix la mobilització de la quinta del 40, Armell és mobilitzat i tots els xics de Xàbia del 40 s'incorporen a Alacant 5 dies després. D'Alacant passen per Alcoi, Castelló i Albocàsser on van tindre el primer combat. Després és destinat a l'Escola Superior de l'exèrcit a Xelva. Mes i mig després ix com a comissari de companyia amb rang de capità. Es fa càrrec de la primera companyia del segon batalló de la 92 brigada mixta que pertanyia a la 70 divisió i aquesta al 22 cos de l'exèrcit de Llevant. Participa en diversos combats en el front de Castelló. Als 2 mesos és comissari de batalló i tres mesos després, comissari de propaganda de la brigada passant a ser Comissari de Brigada amb rang de general als 18 anys.

Exèrcit Popular Republicà

El 5 de gener de 1939, la República inicia una ofensiva, l'última que es va fer. El 22 cos de l'exèrcit va a reforçar el front d'Extremadura i Andalusia. Allí es troba el General Escobar, el qual disposa que Miguel Hernández i Antoni Armell, una vegada conquerits els municipis, crearen l'aparell cívic per nomenar Alcaldes, intervindre ajuntaments, institucions, bancs i alliberar presos. L'exèrcit d'Andalusia nomena Armell com a notari per a presentar els crims ocorreguts a Sierra Trapera davant el Tribunal Internacional de la Haya. El 25 de gener s'inicia la retirada, el 5 de març el 22 cos de l'exèrcit s'incorpora a València mentre el coronel Segismundo Casado, amb el recolzament de Julian Besterio, Wenceslado Carrillo, Cipriano de Mea i el General José Miaja tomben el govern republicà

Plaça de bous de València utilitzada com a camp de concentració. 1939

del socialista Juan Negrín per a firmar la rendició de l'exèrcit Popular Republicà. Armell es refugia en casa d'un amic a València, fins que l'exèrcit de Franco fa un bàndol pel qual tots els que volgueren tornar a casa, acudiren a la plaça de bous per a pujar a camions. En arribar allí, van quedar tancats dins la plaça.

El 25 d'abril Armell torna a Xàbia amb un cotxe de Venturo. La matinada del 26 d'abril es presenta al Castellet de la torre, enfront de la finca dels Arnauda. Va quedar detingut al quarter de la Guardia Civil, enviat a Dénia, Portaceli, Gandia (on va ser obligat a veure afusellar els seus 21 companys) L'any 1941 passa al monestir de Sant Miquel dels Reis. A l'agost, a Alacant, el condemnen a 25 anys de presó amb petició de pena de mort. A

Castellet de la torre

Alacant, coincideix amb Miguel Hernández, a qui no havia vist des del 4 de gener de 1939 i es trobava en unes condicions pèssimes de salut. El 28 de març de 1942 mor el poeta i Armell, al cap de dos mesos es traslladat a la presó de Santa Rita a Madrid on coincideix amb Buero Vallejo, Teodoro Viciano i Pedro Parral. Junt a molts presos més, és traslladat a Toledo per a construir l'Acadèmia General d'Infanteria. Allí té un incident amb el General Juan Font qui, després de solucionar-lo, fa que Armell siga nomenat cap de la secció tècnica de totes les obres de l'Acadèmia, als 22 anys d'edat. Després el nomenarien apoderat general del Servei Nacional de Colònies Penitenciàries Militaritzades.

Juan Font fa que Antonio Armell isca de la presó el 24 de febrer de 1946. Font el va portar al Pardo i, tal com conta a l'entrevista, prenen cafè amb Franco i aquest li comenta que serà alliberat amb la condició d'estar dos anys més a les colònies penitenciàries.

L'any 1948 Juan Antonio Suances incorpora Armell a l'Institut Nacional d'Indústria (INI). A finals dels anys 50, a cavall entre Xàbia i Dénia, a la finca de la Muntanyeta de La Xara intenta promoure un dels projectes culturals més ambiciosos de la comarca: el minaret. Un lloc per a tot tipus de cultures, religions i una gran biblioteca.

L'any 1985, Antonio Armell, fa entrega d'un pergamí de 1577 a l'Ajuntament, conservat a l'Arxiu.

(Resum biogràfic extret de la correspondència Enrique Bas-Antoni Armell i d'una entrevista personal realitzada l'any 1989)